

การพัฒนารำโทนร่วมสมัยสะท้อนอัตลักษณ์ของสตรี จังหวัดชัยภูมิ*
CONTEMPORARY TONE DANCE REFLECTING THE IDENTITY OF WOMEN
CHAIYAPHUM PROVINCE

อิสริยา โชตมีศรี¹, อูรารมย์ จันทมาลา²
Issariya Chotmisri¹, Ourarom Chantamala²
คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม^{1,2}
Faculty of Fine-Applied Arts and Cultural Science, Mahasarakham University, Thailand.^{1,2}
Email : issachot22@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการรำโทนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) สร้างสรรค์การละเล่นรำโทนร่วมสมัยสะท้อนอัตลักษณ์ของสตรี จังหวัดชัยภูมิ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงสร้างสรรค์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ผู้รู้จำนวน 5 คน ผู้ปฏิบัติจำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การศึกษาภาคเอกสาร การศึกษาภาคสนาม และรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต สัมภาษณ์ และนำเสนอผลงานวิจัยสร้างสรรค์ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1. รำโทนเผยแพร่เข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือครั้งแรกโดยกลุ่มพ่อค้าชาวลาวเวียงจันทน์ที่อพยพหนีภัยสงครามจากประเทศลาวเข้ามาอาศัยอยู่ ณ จังหวัดสระบุรี โดยรับวัฒนธรรมรำโทนจากกรุงเทพมหานครและนำมาเผยแพร่ต่อ ณ จังหวัดนครราชสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2460 ต่อมาชาวนครราชสีมาจึงนำรำโทนไปเผยแพร่สู่จังหวัดชัยภูมิ 2. กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้ได้นำลักษณะท่าทางการตีกลอง และความสนุกสนาน อันเป็นอัตลักษณ์ของชาวบ้านมาสร้างสรรค์และได้นำจังหวะกระสวนกลองมาเป็นดนตรีประกอบ กระบวนการสร้างสรรค์การแสดงประกอบด้วย 1) กรอบความคิด 2) กำหนดขอบเขต 3) กำหนดรูปแบบ 4) ออกแบบนาฏยประดิษฐ์ 5) นาฏยประดิษฐ์ 6) เก็บรายละเอียด 7) นำเสนอผลงานโดยกระบวนการออกแบบการแสดงรำโทนร่วมสมัยสะท้อนอัตลักษณ์สตรีชัยภูมิ ใช้กรอบความรู้จากท่าแม่บทพ็อนอีสาน

คำสำคัญ : 1. รำโทน 2. ร่วมสมัย 3. อัตลักษณ์

ABSTRACT

The objectives of the research article were 1) to study the history and development of Thailand's Northeastern Tone Dance and 2) to recreate the contemporary Tone Dance that reflects the identity of Chaiyaphum women through qualitative research and recreational research. The sample groups were five experts in Thai Tone Dance and ten performers. The instruments used were document sector and field studies. The data was collected using two methods: observation and interview. The results were presented using descriptive analysis.

The research findings were as follows: 1. The art of Tone Dance was first disseminated to the Northeast of Thailand by a group of Laotian merchants who fled from the war in Vientiane, Laos, and resided in Saraburi Province. They later received the culture of Tone Dance from Bangkok and spread it to Nakhon Ratchasima in 1917. Then, people of Nakhon Ratchasima brought Tone Dance to Chaiyaphum. 2. The recreated contemporary Tone Dance adopted the drumming styles and cheerful music which represent identities of local people. The background beat was derived from the traditional drumming rhythm. The process of recreating the performance included 1) concept, 2) scope, 3) format, 4) artificial dance design, 5) artificial dance creation, 6) finishing up, and 7) presentation. The recreation of contemporary Tone Dance that reflects the identity of Chaiyaphum women was based on the knowledge framework of Isan dance prototypes.

Keywords : 1. Tone Dance 2. Contemporary 3. Identity

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ศิลปวัฒนธรรมกับวิถีการดำรงชีวิตของคนไทย เป็นสิ่งที่อยู่เคียงคู่กันมายาวนานโดยมีรูปแบบที่หลากหลาย คนไทยนิยมชมชอบการแสดง และการละเล่น เพื่อความสนุกสนาน เพื่อเป็นการผ่อนคลายจากความเหนื่อยล้าหลังการทำงานหรือเพื่อกิจกรรมการสังสรรค์ระหว่างผู้คนภายในชุมชน การละเล่นหรือการแสดงมหรสพนั้น มีอยู่ทุกภูมิภาคของประเทศไทย จารุวรรณ ธรรมวัตร (2530) กล่าวว่า ภาคอีสานเป็นภาคที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะการละเล่นพื้นบ้านหรือการมหรสพนั้นว่าเป็นมรดกอีสาน สามารถแสดงภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจนถือเป็นสมบัติของสังคมและแสดงภูมิปัญญาของปัจเจกชนได้

รำโทนมีมาแต่สมัยอยุธยาหรือก่อนหน้านั้นอยู่ทุกหนทุกแห่ง ผู้ที่นิยมเล่นรำโทน คือหนุ่มสาวชาวบ้านกล่าวกันว่าในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองผู้คนต้องอพยพหนีภัยทางอากาศจากกรุงเทพฯ ไปยังชนบทตามที่ต่างๆ กันในภาวะสงครามนั้น ยามค่ำจะมีดไปทุกหนแห่งเนื่องจากรัฐบาลห้ามกระทำการต่างๆ หลายอย่าง เช่น ห้ามจุดไฟห้ามชุมนุมและอื่นๆ ประชาชนเกิดความเหงาและเครียดการสนทนากันเพียงอย่างเดียวไม่สนุกจึงได้คิดเล่นรำโทนขึ้น การละเล่นชนิดนี้ชาวบ้านรู้จักและเล่นได้ทุกคน จุดประสงค์ของการเล่นคือเพื่อความสนุกสนานและเพื่อพบปะเกี่ยวพาราสาส์นระหว่างหนุ่มสาว โดยทั่วไปแล้วจะมี เนื้อร้องที่ค่อนข้างสั้นเวลาร้องมักจะร้องซ้ำสองสามหรือสี่เที่ยวจึงช่วยให้จำง่ายและแพร่หลายกัน (นวลรวี จันทรลุน, 2548)

จังหวัดชัยภูมิเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ผู้วิจัยได้สำรวจพบว่ามี การละเล่นรำโทนเช่นเดียวกันกับจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ นั้นปรากฏในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่าเป็นเมืองขึ้นกับเมืองนครราชสีมา ต่อมาผู้คนได้อพยพออกไปตั้งชื่ออีกครั้งในสมัย ราชการที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อปี พ.ศ. 2360 นายแล ข้าราชการสำนักเจ้าอนุวงศ์แห่งกรุงเวียงจันทน์ ได้อพยพครอบครัวและพรรคพวกเดินทางข้ามลำน้ำโขงมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองน้ำขุ่น ซึ่งอยู่ในบริเวณท้องที่อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ปี พ.ศ. 2362 ได้อพยพอีกครั้ง และได้รับโปรดเกล้าฯ ยกบ้านหลวงให้เป็นเมืองชัยภูมิ และในจังหวัดชัยภูมินี้ ผู้วิจัยได้พบว่า ที่จังหวัดชัยภูมิ ยังมี การละเล่นรำโทนอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งพบอยู่ 3 อำเภอ คือ บ้านเมือ่งน้อยเหนือ อำเภอเมือ่ง บ้านคอนสวรรค์ อำเภอคอนสวรรค์ บ้านเขว้า อำเภอบ้านเขว้า ซึ่งได้รับวัฒนธรรมการละเล่นกลองโตนมาจาก เมืองนครราชสีมา การละเล่นกระสวนกลองโตนในบุญประเพณีต่างๆ ของจังหวัดชัยภูมิ เกิดจากการ ทำกิจกรรมผ่อนคลายหลังจากการทำงานของกลุ่มสตรี และเพื่อความสนุกสนานในงานบุญประเพณี ต่างๆ ซึ่งนิยมกันในงานบุญสงกรานต์ ต่อมาจึงเกิดเป็นการละเล่นจังหวะกระสวนของกลองโตน โดยมี รูปแบบ การเล่น คือ มีการเล่นแบบเดี่ยว และการเล่นแบบกลุ่ม โดยจังหวะที่ใช้จะเรียกว่า การตีกระสวน มีทั้งหมด 4 จังหวะ ที่เป็นเอกลักษณ์ของเฉพาะบ้านเขว้า การตีกลองโตนผู้ตีจะเป็นสตรีช่วงอายุ 50 ปีขึ้นไป

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยตระหนักถึง ความโดดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ โดย ในกลุ่มสตรีที่มีบทบาทในการใช้โตนเป็นกิจกรรมที่สร้างความผ่อนคลายสนุกสนานและเพื่อใช้ในการ ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อท้องถิ่น ซึ่งในปัจจุบันความนิยมรำโทนในจังหวัดชัยภูมิได้ลดน้อยลงไป โดยผู้คนในชุมชนมิได้ให้ความสำคัญกับรำโทนและมิได้มีการเรียนรู้การตีกลองโตนและจังหวะ กระสวนกลอง จึงทำให้มีโอกาสในการสูญหายของรำโทนได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เกิดสนใจสร้างสรรค์ นวัตกรรมรำโทนจากวัฒนธรรมอีสานขึ้นมาใหม่ อันเกิดจากนำจังหวะกระสวนกลองมาอนุรักษ์โดยใช้ เป็นดนตรีประกอบการแสดง พร้อมกับการประกอบสร้างการแสดงรำโทนร่วมสมัย เพื่ออนุรักษ์และ สืบสานการละเล่นรำโทนของจังหวัดชัยภูมิ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการรำโทนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 2.2 เพื่อสร้างสรรค์การเล่นรำโทนร่วมสมัยสะท้อนอัตลักษณ์ของสตรี จังหวัดชัยภูมิ

3. คำถามการวิจัย

- 3.1 การสร้างสรรค์รำโทนร่วมสมัยโดยเน้นผู้รำปฏิบัติทำรำพร้อมกับการบรรเลงโทนในเวลาเดียวกันได้หรือไม่
- 3.2 รำโทนร่วมสมัยสามารถเป็นภาพแทนอัตลักษณ์สตรีเพื่อการบูชาเจ้าพ่อพญาแล จังหวัดชัยภูมิ ได้หรือไม่

4. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 4.1 ได้ทราบถึงประวัติและพัฒนาการรำโทนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 4.2 ได้ผลงานสร้างสรรค์การเล่นรำโทนร่วมสมัยสะท้อนอัตลักษณ์ของสตรี จังหวัดชัยภูมิ
- 4.3 ได้อนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมการเล่นรำโทน จังหวัดชัยภูมิ

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงสร้างสรรค์ โดยใช้กรอบความรู้การรำโทน อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ เป็นกรณีศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้กลุ่มผู้รู้ จำนวน 5 คน ได้แก่ 1)นักวิชาการด้านนาฏศิลป์พื้นเมืองอีสานและศิลปวัฒนธรรมอีสาน 2)ผู้ปฏิบัติ จำนวน 10 คน ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือตามลำดับ คือ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย สร้างเครื่องมือในการวิจัยเบื้องต้น นำเสนอเครื่องมือในการวิจัยกับอาจารย์ควบคุมวิทยานิพนธ์ตรวจสอบ ปรับปรุง แก้ไข ตลอดจนนำเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องด้านโครงสร้าง และความตรงด้านเนื้อหา ตลอดจนความเหมาะสมของภาษาและการใช้ถ้อยคำซึ่งได้เครื่องมือในการวิจัย ดังนี้ 1)ศึกษาโดยการรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หนังสือ ตำรา วิจัย บทความวิชาการ บทความวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสื่อสารสนเทศทั้งในและต่างประเทศ 2)ออกแบบเครื่องมือสำหรับงานวิจัย 3)เสนอให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย 4)ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย การสัมภาษณ์ การสังเกต การลงฝึกภาคปฏิบัติด้วยตนเอง และการจัดสนทนากลุ่ม 5)นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตีความ เพื่อสรุปผล และนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลงาน 6)ออกแบบการแสดง คัดเลือกนักแสดง ออกแบบเครื่องแต่งกาย ออกแบบดนตรีและคัดเลือกนักแสดง 7)ดำเนินการทดลองปฏิบัติสร้างสรรค์ผลงานรำโทนร่วมสมัย

8)ให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและวิพากษ์ 9)นำเสนอผลงานสร้างสรรค์ต่อคณะกรรมการสอบประเมิน การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ และได้นำเสนอผลงานวิจัยสร้างสรรค์ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

6. ผลการวิจัย

6.1 ผลการศึกษาประวัติและพัฒนาการรำโทนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่ารำโทน เป็นการละเล่นพื้นบ้านที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นจากชุมชนที่มีคนอาศัยอยู่มากทำให้มีการละเล่นที่มีจุดประสงค์เพื่อสร้างความสนุกสนาน ผ่อนคลายจากการทำงาน สร้างความสัมพันธ์และสามัคคีกันในชุมชนหรือเพื่อสร้างโอกาสให้หนุ่มสาวได้เกี้ยวพาราสีกัน สาเหตุที่เรียกว่ารำโทน เพราะใช้โทนเป็นเครื่องดนตรี เส้นทางการแพร่กระจายของรำโทนที่พบในภาคอีสานคาดว่าเกิดขึ้นในช่วง สมัยสงครามโลก ครั้งที่ 2 การละเล่นรำโทนได้รับอิทธิพลการละเล่นมาจากทางภาคกลางซึ่งใน สมัยก่อนชาวบ้านนิยมนำวัวควายไปขายยังภาคกลางในแถบจังหวัดสระบุรี หรือที่รู้จักกันว่า เส้นทางการค้าขายฮ้อย โดยใช้ระยะเดินทางไปกลับประมาณ 2 เดือน ดังนั้น ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องหยุดพักตามหมู่บ้าน ระหว่างทางได้พบเห็นการเล่นรำโทนที่สนุกสนานของภาคกลางเมื่อกลับมายังชุมชนจึงได้นำมาละเล่นในชุมชนของตนบ้าง ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าเส้นทางการค้าของทางจังหวัดนครราชสีมาไปยังภาคกลางทางจังหวัดสระบุรีส่งผลให้การถ่ายเทวัฒนธรรมการเล่นรำโทนนี้เกิดขึ้นซึ่งการรับเอา วัฒนธรรมการเล่นรำโทนนี้อาจเกิดในช่วงปี พ.ศ. 2460 การละเล่นรำโทนในจังหวัดนครราชสีมาจะมีการละเล่นเกือบทุกท้องที่(นวลรวี จันทรลุน, 2548) นอกจากรำโทนที่จังหวัดนครราชสีมาแล้ว ยังปรากฏรำโทนอีก 1 จังหวัด คือ หมู่บ้าน ขนมจีน ต.โคกพระ อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม รำโทน ของชาวกันทรวิชัยนี้ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ที่อพยพมาจากจังหวัดโคราช ซึ่งไม่ทราบแน่นอนว่าย้ายมาอยู่ในช่วงใด และการละเล่นรำโหนดังกล่าวนี้ ก็ได้รับสืบทอดต่อกัน โดยใช้ละเล่นในงานบุญ ประเพณีประจำปี ที่เป็นงานรื่นเริงต่างๆ ได้แก่ งานสงกรานต์ หรืองานบุญประจำปี เป็นต้น(คมกริช การินทร์, 2559) เนื่องจากการอพยพจากลาวมาสู่จังหวัดนครราชสีมาจนถึงจังหวัดชัยภูมิทำให้ใน จังหวัดชัยภูมิมีการละเล่นรำโทนเกิดขึ้น โดยผู้วิจัยได้สำรวจแล้วว่า ในจังหวัดชัยภูมิพบการละเล่นรำ โทนอนอยู่ 3 ที่ คือ 1)บ้านคอนสวรรค์ อำเภอคอนสวรรค์ 2)บ้านเมืองน้อยเหนือ อำเภอเมือง 3)บ้านเขว้า อำเภอบ้านเขว้า

6.2 ผลการสร้างสรรครำโทนร่วมสมัยสะท้อนอัตลักษณ์สตรี จังหวัดชัยภูมิ พบว่า กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้ ถูกสร้างสรรค์ขึ้นภายใต้กรอบกระบวนการนาฏยประดิษฐ์ ทฤษฎี แห่งการเคลื่อนไหวของ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2547) และความรู้จากท่าแม่บทพ็อนอีสานของ ดร. ฉวีวรรณ ดำเนิน ศิลปินแห่งชาติ และแนวคิดนาฏยศิลป์ร่วมสมัย นำมาสร้างสรรค์ตามรูปแบบของผู้ สร้างสรรค์ ซึ่งวัตถุประสงค์ที่จัดทำขึ้นเพื่อฟื้นฟูรำโทนของสตรีในจังหวัดชัยภูมิ สร้างสรรค์ผลงาน นาฏยศิลป์ร่วมสมัย โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) การกำหนดแนวคิด ได้แก่ 1.1)การกำหนดแนวคิดหลัก การแสดงชุด รำโทนร่วมสมัย สะท้อนอัตลักษณ์ของสตรี จังหวัดชัยภูมิ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อเป็นการฟื้นฟู วัฒนธรรมการละเล่นกลองโทนของชาวบ้านเขว้า อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ 1.2)การกำหนด แนวคิดร่วม นำเสนอการแสดงผ่านรูปแบบของนาฏศิลป์ร่วมสมัย ซึ่งเป็นรูปแบบที่เป็นที่น่าสนใจ ในช่วงยุคสมัย จากกรอบแนวความคิดหลักและแนวความคิดร่วม จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์การแสดงชุด รำโทนร่วมสมัยสะท้อนอัตลักษณ์ของสตรี จังหวัดชัยภูมิ

2) การกำหนดขอบเขตการแสดงชุด รำโทนร่วมสมัยสะท้อนอัตลักษณ์ของสตรี จังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการสร้างสรรค์ไว้ทั้งหมด 4 ส่วน ประกอบด้วย เนื้อหา เวลา พื้นที่ นักแสดง

3) การกำหนดรูปแบบ ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบนาฏศิลป์ตามแนวทางของนาฏศิลป์ร่วมสมัย โดยใช้แม่ท่าของแม่บทอีสาน มาเป็นท่าตั้งต้น 3 ท่า และผสมกับแนวทางของผู้วิจัยเอง โดยมีรายละเอียดดังนี้ 3.1)รูปแบบของนาฏศิลป์ร่วมสมัยมาใช้ในการเคลื่อนไหว การสื่อความหมาย และลักษณะท่าทางของการแสดง เนื่องจากเป็นแนวทางที่มีการเคลื่อนไหวที่อิสระ ไม่มีท่าทางบังคับ 3.2)รูปแบบการประยุกต์ โดยผู้วิจัยได้นำท่าพาดพอนแม่บทอีสานของ ดร.ฉวีวรรณ ดำเนิน ศิลปินแห่งชาติ มาประยุกต์การออกแบบท่า เพื่อให้สื่อความหมายใหม่ และได้ทำท่าใหม่

4) การออกแบบนาฏยประดิษฐ์การออกแบบนาฏยประดิษฐ์ แบ่งได้เป็น 3 ระยะ คือ ระยะก่อนสร้างงาน ระยะการสร้างงาน ระยะหลังสร้างงาน โดยมีรายละเอียดดังนี้ 4.1)ระยะก่อนสร้างงานจากการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลวิจัยและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ด้วยวิธีการศึกษาจากเอกสาร การสังเกต การสอบถามผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยได้นำมาประมวลผลเข้าด้วยกัน และนำข้อมูลไปวิเคราะห์ อภิปรายผลตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย 4.2)ระยะสร้างงาน (1)โครงสร้างของการแสดงประกอบด้วย 6 ส่วน คือ ดนตรี เนื้อร้อง ท่ารำ ผู้แสดง การแปลแถว และเครื่องแต่งกาย (2) ออกแบบร่าง ผู้วิจัยได้ถ่ายทอดความคิดแบบร่างโดยการถอดแบบอัตลักษณ์ของสตรีบ้านเขว้าออกมา และจัดเรียงข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ภาคสนามและการสัมภาษณ์ มาทำเป็นแบบของการแสดง (3) การพัฒนาแบบและองค์ประกอบการแสดง ผู้วิจัยได้ทดลองนำท่าพอนจากแม่บทอีสาน 3 ท่า คือ ท่ายุงรำแพน ท่าตีกลองกินเหล้า ท่ากวยจับอู มาเป็นแม่ท่าในการออกแบบท่ารำ 4.3)ระยะหลังสร้างงานเป็นการนำเอาผลงานนาฏยประดิษฐ์มาปรับปรุง หลังจากที่ได้นำเสนอผลงานและการประเมินผลงานจากผู้เชี่ยวชาญ มาปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

5) การสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์การสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ ชุด รำโทนร่วมสมัย สะท้อนอัตลักษณ์ของสตรี จังหวัดชัยภูมิ มีส่วนประกอบ 5 ส่วน คือ ท่ารำ รูปแบบแถวและทิศทางการเคลื่อนไหว ผู้แสดง เครื่องแต่งกาย ดนตรี ดังนี้

5.1) ท่ารำผู้วิจัยได้นำท่าพอนจากแม่บทอีสาน 3 ท่า คือ ท่ากวยจับอู ท่าตีกลองกินเหล้า ท่ายุงรำแพน มาเป็นแม่ท่าในการออกแบบท่ารำ

ภาพที่ 1 ท่ากายจับอู่

ภาพที่ 2 ท่าตีกลองกินเหล้า

ภาพที่ 3 ท่ายุงรำแพน

5.2) รูปแบบแถวและทิศทางการเคลื่อนไหวการออกแบบแถวและทิศทางการเคลื่อนไหว ผู้วิจัยได้คิดสร้างจากการให้นักแสดงอยู่ห่างกัน และได้เริ่มปรับรูปแบบให้นักแสดงมารวมตัวกัน ทิศทางการเคลื่อนไหวมีความเรียบง่าย มีความสัมพันธ์ในการสื่อความหมาย มีทิศทางการเคลื่อนไหวเป็นกลุ่ม และการเคลื่อนไหวที่ละคน และกระจายออกจากพื้นที่การแสดง

5.3) นักแสดงการแสดงชุดนี้ ผู้วิจัยได้ใช้นักแสดงหญิง จำนวน 5 คน นักแสดงชาย จำนวน 1 คน ซึ่งวิธีการคัดเลือกนักแสดงที่เหมาะสม ใช้เกณฑ์การคัดเลือก คือ นักแสดงมีทักษะทางด้านนาฏศิลป์ มีความแข็งแรงทางด้านร่างกาย มีปฏิญาณไหวพริบ และมีส่วนสูงโดยเฉลี่ยของผู้แสดงใกล้เคียงกัน เพื่อความสวยงามของการแสดง

5.4) เครื่องแต่งกายได้นำการนุ่งผ้าของชาวชัยภูมิมาประยุกต์ให้เข้ากับการแสดง โดยการนุ่งผ้าถุงกรอมเท้าตามแบบฉบับของชาวบ้าน และการออกแบบเสื้อจะเป็นแขนกุดสีพื้น โดยออกแบบมาจากการสวมใส่เสื้อผ้าที่สบายตัว สอดคล้องกับการเคลื่อนไหวร่างกายโดยจะใช้สีที่ย้อมจากเปลือกไม้ เครื่องประดับ ผู้วิจัยได้นำเอาเครื่องประดับเงินมาเป็นเครื่องประดับส่วนทรงผม ผู้วิจัยได้เลือกทำผมแบบเกล้ามวยสูงแบบที่นิยมของชาวอีสาน และปักปิ่นเงินนักแสดงชาย นุ่งผ้าฝืนเดี่ยว คล้ายการนุ่งผ้าเดี่ยวของชาวอีสาน

ภาพที่ 4 การแต่งกายนักแสดงหญิงและนักแสดงชาย

5.5) อุปกรณ์ประกอบการแสดงประกอบไปด้วย 1)กลองโทนที่ใช้ตีประกอบจังหวะและใช้ในการแสดง จำนวน 10 ใบ 2)ไม้ไผ่ จำนวน 1 ลำ เพื่อใช้ในการประกอบการแสดงในช่วงของการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว

ภาพที่ 5 กลองโตนและไม้ไผ่

5.6) ดนตรีที่ใช้ประกอบในการแสดงได้มีการออกแบบให้ใช้เสียงกลองโตนเป็นหลัก โดยใช้จังหวะกระสวนของบ้านเขว้าและจังหวะจากการตีกลองของผู้แสดงซึ่งสื่อความหมายให้อาณัติสัญญาณในการมารวมตัวกันของชาวบ้าน

5.7) การเก็บรายละเอียดเมื่อทดลองปฏิบัติการแสดงแล้ว ผู้วิจัยได้เก็บรายละเอียดต่างๆ ของการแสดง เพื่อให้การแสดงชุดนี้สมบูรณ์ไม่มีข้อบกพร่อง

5.8) การนำเสนอผลงานเมื่อสร้างสรรค์การแสดงเสร็จสมบูรณ์ผู้วิจัยได้นำเสนอผลงานสร้างสรรค์ต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ

7. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องการพัฒนารำโตนร่วมสมัยสะท้อนอัตลักษณ์ของสตรี จังหวัดชัยภูมิ ทำให้ได้ทราบถึงองค์ความรู้ดังนี้

7.1 ผู้วิจัยได้ศึกษาพัฒนาการรำโตนที่มีการแพร่กระจายไปตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย และได้เข้ามาสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือครั้งแรกโดยกลุ่มพ่อค้าชาวลาวเวียงจันทน์ที่อพยพหนีภัยสงครามจากประเทศลาวที่มาอาศัยอยู่ ณ จังหวัดสระบุรีโดยรับวัฒนธรรมรำโตนจากกรุงเทพมหานคร และนำมาเผยแพร่ต่อ ณ จังหวัดนครราชสีมาเมื่อปี พ.ศ. 2460 ผ่านเส้นทางนายฮ้อย จากการไปค้าวัวค้าควาย ต่อมาชาวนครราชสีมาจึงนำรำโตนไปเผยแพร่สู่จังหวัดชัยภูมิและจังหวัดมหาสารคาม ผ่านการค้าขายและการอพยพถิ่นฐาน รำโตนนิยมเล่นกันตามงานบุญประเพณีต่างๆ เพื่อสร้างความสนุกสนานและความผ่อนคลายหลังจากการทำงาน สอดคล้องกับ กาญจนา รัศมีแจ่มฟ้า (2560) กล่าวว่า รำโตนมีประวัติความเป็นมาและพัฒนาการไปตามยุคสมัย มีหลักฐานการวิจัยพบว่าการเล่นรำโตนมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน รำโตนเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่นิยมกันอย่าง

แพร่หลายในภาคกลาง การเล่นรำโทนในแต่ละท้องถิ่นนั้นจะมีอัตลักษณ์ที่เป็นรูปแบบของตน จะมี โทณเป็นเครื่องดนตรีกำกับจังหวะหลัก

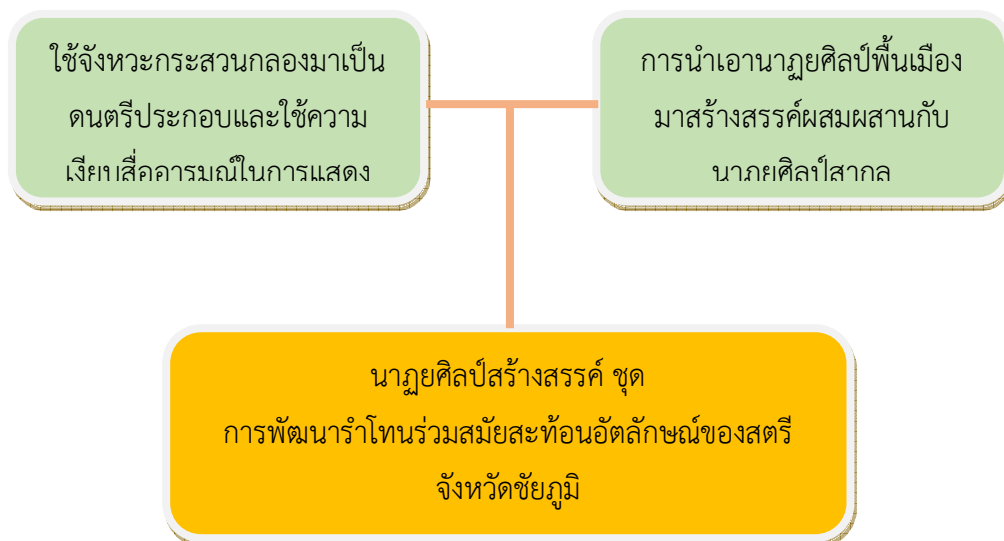
7.2 การพัฒนารำโทนร่วมสมัยสะท้อนอัตลักษณ์สตรีชัยภูมิผู้วิจัยพัฒนาการแสดงรำโทนร่วมสมัยสะท้อนอัตลักษณ์สตรีชัยภูมิ 3 ลักษณะ ได้แก่ 1)ความเป็นผู้รักความสนุกสนาน 2)ความเป็นผู้มีจิตสาธารณะ 3)การใช้โทนเพื่อความบันเทิงให้แก่การรวมกลุ่มสตรีในชุมชน โดยกระบวนการออกแบบการแสดงรำโทนร่วมสมัยสะท้อนอัตลักษณ์สตรีชัยภูมิ สอดคล้องกับกระบวนการนาฏยประดิษฐ์ ทฤษฎีแห่งการเคลื่อนไหวของ สุรพล วิรุฬกรักษ์ (2547) อีกทั้งยังใช้กรอบความรู้จากท่าแม่บทพ็อนอีสานของ ดร.ฉวีวรรณ ดำเนิน ศิลปินแห่งชาติและแนวคิดนาฏยศิลป์ร่วมสมัยมาพัฒนาสู่รูปแบบรำโทนร่วมสมัยสะท้อนอัตลักษณ์สตรีชัยภูมิตามแบบฉบับของผู้สร้างสรรค์ โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1)การกำหนดกรอบความคิด 2)การกำหนดขอบเขต 3)การกำหนดรูปแบบ 4)การออกแบบนาฏยประดิษฐ์ 5)การสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ 6)การเก็บรายละเอียด 7)การนำเสนอผลงาน ลักษณะเด่นของการตีกลองโทนของชาวบ้านเขว้านี้ จะใช้กลองเพื่อเป็นการรวมกลุ่มกันของสตรี โดยจะมีการตีโทนเพียงอย่างเดียว ไม่มีการขับร้อง โดยจะมี 2 รูปแบบ คือ ตีกลองโดยที่ผู้ตีจะตืออยู่ที่บ้านของตนเอง เมื่อบ้านใดมีกลองโทนเมื่อได้ยินเสียงก็จะนำกลองโทนออกมาตีร่วมด้วย โดยมีได้ออกมาพบกัน และอีกรูปแบบคือ การนัดหมายมาพบกันเพื่อรวมตัวกันตีกลองโทน และยังได้มีการใช้กลองโทนในการมีส่วนร่วมในชุมชน เช่น ตีในงานพิธีกรรม ตีในงานบุญสงกรานต์ และยังใช้ในความเชื่อของชาวอีสานอีกด้วย คือ การนำกลองโทนมาตีไล่กบกินเดือน

7.3 จากการศึกษารำโทนในจังหวัดชัยภูมิ ทำให้เห็นถึงความสำคัญของบทบาทสตรีในอีกด้านหนึ่ง โดยใช้มุมมองผ่านการตีกลองโทน โดยจะเห็นว่าสตรีจะมีบทบาทที่เด่นชัดในการสร้างความบันเทิง ความสนุกสนานแก่ชุมชนผ่านการตีกลองโทน และยังเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นอีกด้วย สอดคล้องกับ เรณู โกศินานนท์ (2536) กล่าวว่า “รำโทน” มีขึ้นในชนบทภาคกลางช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 การร้องเพลงรำโทนสมัยก่อนก็มีทั้งเพลงดั้งเดิม และเพลงที่มีผู้แต่งขึ้นใหม่หลายเพลงด้วยกัน ทางราชการจึงเห็นความสำคัญของการรำโทนว่า นอกจากจะทำให้เกิดการผ่อนคลายอารมณ์ บังเกิดความสนุกสนานแล้ว ยังเป็นการแสดงความสามัคคีของกลุ่มชนอีกด้วย จึงเห็นได้ว่า สตรีจังหวัดชัยภูมิมีความสำคัญและมีความเป็นผู้นำไม่แพ้เพศบุรุษเลย และการเล่นรำโทนของจังหวัดชัยภูมิมีความน่าสนใจและควรแก่การอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่กับชุมชน

8. องค์ความรู้ใหม่

นาฏยศิลป์สร้างสรรค์ ชุด การพัฒนารำโทนร่วมสมัยสะท้อนอัตลักษณ์ของสตรี จังหวัดชัยภูมิ เป็นการสร้างสรรค์งานนาฏยศิลป์ร่วมสมัยที่ผ่านกระบวนการแสดงด้วยกระบวนการสร้างสรรค์ก่อให้เกิดหลักการและวิธีการที่สามารถนำมาพัฒนาการสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ได้อย่างมีระบบ

คือ 1) การนำเอานาฏศิลป์พื้นเมืองมาสร้างสรรค์ผสมผสานกับนาฏศิลป์สากลอย่างบัลเลต์ 2) ใช้จังหวะ กระสวนกลองมาเป็นดนตรีประกอบและใช้ความเจียบสี่อารมณ์ในการแสดง

ภาพที่ 6 แผนผังองค์ความรู้ใหม่

9. ข้อเสนอแนะ

9.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

9.1.1 การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยเป็นการสืบสานและอนุรักษ์ด้านศิลปะการแสดง ตามนโยบายของกระทรวงวัฒนธรรมที่อนุรักษ์และส่งเสริมงานนาฏศิลป์ดำรงสืบไป การสร้างสรรค์ งานด้านนาฏศิลป์เป็นการส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมและการแสดงนาฏศิลป์ให้คงอยู่สืบไป

9.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

9.2.1 ผู้สร้างสรรค์ต้องเป็นผู้รู้ทางด้านนาฏศิลป์ และรู้เกี่ยวกับงานที่จะศึกษาเพื่อนำมา สร้างสรรค์ผลงาน และจะต้องรู้ถึงดนตรี ทำนอง และการออกแบบเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ และการคัดเลือกนักแสดงให้เหมาะสมกับงาน รวมถึงอุปกรณ์ประกอบการแสดง และสถานที่ และสร้าง งานให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของงาน

9.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

9.3.1 หากสนใจการสร้างนาฏศิลป์ ต้องศึกษาข้อมูลงานการแสดงจากหลายแหล่งข้อมูล และศึกษาเอกสารงานวิจัยหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะทำให้งานสร้างสรรค์สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และควรกำหนดเวลาในการทำงานให้ดีเพื่อที่จะมิให้เกิดผลกระทบต่อการสร้างงาน

10. เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ. (2539). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์**. กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ.
- กาญจนา รัศมีแจ่มฟ้า.(2560). **รำโทน**. วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม.
- คมกริช การินทร์ ผู้ให้สัมภาษณ์. 16 มกราคม 2564. ณ วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จารุบุตร เรืองสุวรรณ. (2520). **ของดีอีสาน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา.
- ทิพวรรณ คันธา. (2542). **การละเล่นพื้นบ้านของเด็กอีสาน**. กรุงเทพมหานคร : ต้นอ้อ.
- นวลรวี จันทร์ลุน. (2548). **พัฒนาการและนาฏยลักษณะของรำโทน จังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพ็ญศรี ทองคำ. (2538). **ของดีโคราช เล่ม 4**. กรุงเทพมหานคร : ศิลปวัฒนธรรมราชภัฏนครราชสีมา.
- เรณู โกศินานนท์. (2536). **การแสดงพื้นบ้านในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2540). **สารานุกรมไทย ภาคกลาง เล่มที่ 12**. กรุงเทพมหานคร : สมาคมวัฒนธรรมแห่งประเทศไทย.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). **หลักการแสดงนาฏศิลป์ปริทรรศน์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

11. คำขอบคุณ

การวิจัยฉบับนี้ได้สำเร็จลุล่วงมาด้วยดีต้องขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.อุรารมย์ จันทมาลา และ รองศาสตราจารย์ ดร.ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ เป็นอย่างดีตลอดมา ขอกราบขอบพระคุณคุณแม่ฉวีวรรณ ดำเนิน ศิลปินแห่งชาติ และอาจารย์ ดร.พรสวรรค์ พรตอนก่อ ผู้ให้ข้อมูลในการสร้างสรรค์ผลงานในครั้งนี้ รวมไปถึงคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ซึ่งได้ให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัย เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขให้ผลงานสร้างสรรค์และงานวิจัยเล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ ขอกราบขอบพระคุณมา ณ ที่นี้ค่ะ